

Ю. А. Кокарча

orcid.org/0000-0003-0874-3688

кандидат політичних наук, доцент кафедри права
Вінницького торговельно-економічного інституту
Державного торговельно-економічного університету

ДЕСТРУКТИВНИЙ ВПЛИВ НОВИХ ФОРМ АКТИВНОСТІ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ НА ПОЛІТИЧНУ КУЛЬТУРУ

Вступ. Сучасний розвиток науково-технічної революції зумовив проникнення новітніх технологій в усі сфери життя, зокрема, в політичній сфері відбулося переформатування комунікаційних зв'язків, використовуючи різні онлайн платформи. Актуальність статті зумовлена розвитком, пристосуванням і запровадженням в політичне життя нових форм політичної активності. Використання соціальних мереж для впливу на політичну культуру, застосовуючи ці форми, набуває важливого значення і привертає все більшу увагу фахівців-гуманітаріїв, які активно і всебічно підходять до розвитку окресленого напрямку дослідження, використовуючи найрізноманітніші методики в розробці проблемних питань.

Звертаючи увагу на дану проблематику, варто зазначити науковців, які працювали над нею: Волошин М.О., Кремень Т.В., Остапенко М.А., Ратке А.Е, Царенко О.О., Чернов Г.Ю., та ін.

Метою роботи є, на основі різних підходів та поглядів науковців, сформулювати власні судження автора стосовно деструктивного впливу на політичну культуру нових форм активності, що застосовуються в соціальних мережах.

Виклад основного матеріалу. Політична культура, за своєю суттю, вважається феноменом, що відтворює особливості політичних орієнтацій та переконань, цінностей, уподобань, досвіду участі різних соціальних груп у політичному житті.

На формування і розвиток політичної культури в умовах інформаційного суспільства значний вплив мають засоби масової інформації та комунікації (це телебачення, радіо, газети, журнали, а також ЗМІ, що представлені в Інтернеті).

Розвиток сучасних інформаційних та комунікаційних технологій (web 2.0 і web 3.0) розширюють сферу і практику соціального спілкування, обумовлюють новий чи змінюють традиційний формат зв'язків і відносин, надають значні можливості для участі у політичному житті.

Провідне місце серед нових медіа займають соціальні мережі, які реалізують комунікативну функцію в політичному просторі, та здійснюють суттєвий вплив на політичну культуру. В даному аспекті важливо розуміти сутність соціальних мереж.

У науковому дискурсі досліджується проблема комунікативної платформи як узагальненого поняття для позначення «онлайн сервісу, що використовуються для побудови і відображення соціальних мереж та соціальних зв'язків між людьми» (Волошин М.О., 2015, с. 275). О. Чальцева у цьому контексті визначає онлайн-соціальні мережі (Фейсбук, Твітер та ін.) як «певну платформу, створену в online-просторі для організації горизонтальної взаємодії користувачів. ... У процесі масових горизонтальних комунікацій в Інтернеті може вироблятися власний інформаційний контент, який створюється самими користувачами і який важко контролювати ззовні» (Царенко О.О., 2013, с. 143).

Існують низка унікальних рис, що відрізняють соціальні мережі від інших (зокрема традиційних) медіа. Соціальні мережі поєднують характеристики всіх каналів комунікації (традиційних і нових); мають низький бар'єр доступності для користувачів будь-яких соціальних, суспільно-політичних груп, об'єднань та пересічних громадян; легкість доступу до інформації (мінімум часових, фінансових та інших витрат для того, щоб отримати інформацію); можливість двосторонньої взаємодії учасників комунікації, чітка «адресність» інформації (передається інформація у певну групу); можливість самостійно створювати і розповсюджувати інформацію; одночасний обмін інформацією між багатьма учасниками; ефективний засіб мобілізації: отримання

інформації про різні політичні рухи та участь у них; доступність спілкування на різних мовах, з різних частин світу; можливість моніторингу у реальному часі новинних подій тощо.

Такі можливості соціальних мереж неоднозначні: вони сприяють політичній активності та політичній участі громадян, розширюють спектр громадянської та політичної ініціативи завдяки появі нових, творчих форм активності у політичних процесах; проте, вони мають і зворотній бік – отримання та поширення дезінформації, перезавантаженість їх контенту рекламною інформацією тощо. Низька контрольованість комунікації в соціальних мережах робить їх вразливими для маніпуляції свідомістю користувачів. Деякі форми мережевої активності формують відчуття участі, а не реальну участь, що позначається поняттям квазі-участі (або ілюзії участі).

Деструктивний вплив соціальних мереж на політичну культуру, зокрема, проявляється в нових формах активності, які неоднозначно характеризуються і позиціонуються дослідниками. В даному напрямку слід більш детально розглянути форми онлайн-активності або їх ще називають формами медіа-активізму. Цим терміном науковці позначають «форму громадянсько-політичної діяльності, що спрямована на досягнення суспільної реакції шляхом створення альтернативних джерел формування новин» (Хома Н.М., 2015, с. 214).

Більш детального розгляду потребують форми онлайн-активності, які позиціонують руйнівний вплив на політичну культуру.

Серед форм медіа-активізму у соціальних мережах виділяють наступні: участь у флешмобах; фандрайзинг; твітерні революції; слактивізм та кліктивізм. Даний перелік не є вичерпним. Умовно ці форми розподіляють на комунікативні (спілкування) та мобілізаційні (перетворюють спілкування у дії), кожен з яких характеризує мета та певний ступінь активності.

Особливістю сучасного формату політичної активності в соціальних мережах є перетворення статусу її користувача із «споживача» в «автора» нового контенту у вигляді новин чи іншої інформації.

Зокрема, флешмоби (від англ. flash – мить, спалах, і mob – натовп), як один із видів активності, характеризується запланованими масовими акціями, коли група осіб з'являється в громадському місці, виконує заздалегідь визначені дії і розходиться. Науковці вказують на політичний характер цієї форми активності, називають однією з форм політичної боротьби, вбачають у ній естетику спротиву, що особливо актуальна в контексті недемократичних політичних режимів. Проте, Т. Кремень вказує, що флешмоби – це форма політичної участі, заснована на феномені негативної колективності. Це пояснює разовість таких акцій й відсутність довготривалого проекту. Учасників об'єднує не спільність інтересів, а безвихідь політичної ситуації, відсутність політичних сил, яким можна довірити право представляти їх інтереси. Деструктивний аспект цієї форми активності полягає в здатності мобілізувати аполітичних громадян, оскільки базується на ідеї «бути проти всіх». (Кремень Т.В., 2015, с. 94–95).

Попри деструктивність, на нашу думку, даного явища, науковці прогнозують подальшу популярність цієї форми політичної активності й пояснюють це тим, що флешмоб включає єдність розважального та ігрового компонентів; не потребує витрат (тільки час); є доступним для великої аудиторії; не орієнтується на результат впливу; є одночасно і політичною дією, і її імітацією; комунікація і одночасно можливість самопрезентації, «залишитися у вічності бодай як учасник відео на каналі Youtube; участь без участі» (Шерман О., 2013, с. 83).

Іншою формою політичної участі у соціальній мережі, яка може поєднуватися із флешмобом є фандрайзинг (з англ. Fundraising) – «набір практик щодо пошуку та збору коштів, фінансових і нефінансових, від окремих осіб, підприємств, благодійних організацій та урядових органів, які призначені для реалізації тих чи інших соціально значимих проектів» (Кремень Т.В., 2013, с. 88).

Розглядаючи негативний вплив на політичну культуру даного феномену, погоджуємося з думкою Т. Кремень, що «в умовах, коли політичні інститути діють неефективно, люди намагаються самостійно зорганізуватися для дублювання функцій інститутів» (Кремень Т.В., 2013, с. 89). Тобто це небезпека підміни функцій інститутів може призвести до знецінення держави як політичного інституту, створення паралельних світів – «держави в державі», що посилює фрагментарність та загрожує цілісності суспільства.

На формування ілюзії політичної активності чи пасивності через використання фандрайзингу також вказує Є. Морозов: «По жертва грошима може звести нанівець бажання індивіда взяти участь в інших формах активності. Той факт, що він вже віддав гроші, неважливо яку саме суму, надає йому відчуття, що він уже зробив свій внесок...» (Цит. за: Кремень Т.В., 2013, с. 89).

Поняття «революція в інтернеті», «твітер-революція», «фейсбук-революція», «революція в мережі» тощо характеризують появу ще однієї форми онлайн-активності що отримала різні оцінки у науковому колі.

Термін «твітерна революція» позначається як «революція, що організована через соціальні мережеві сервіси, шляхом створення в них антиурядових груп, які закликають до протестів» (Хома Н.М., 2015, с. 382). Масштабні соціальні протести, які відбулися в різних країнах за останні роки (Єгипет, Туніс, Сирія, Лівія, Україна, Іспанія, Греція та інші) мають різні причини, проте їх об'єднує використання інтернету, платформи соціальних мереж для мобілізації та консолідації протестувальників. Соціальні мережі отримали визначення «каталізатора революційних настроїв», «каталізатора антиурядових настроїв» через низку таких характеристик як «швидкість розповсюдження революційних закликів та великий масштаб охоплення аудиторії; анонімність джерела інформації або ініціатора атаки; легкість розміщення інформації; певна безконтрольність якості інформації; мінімальні витрати організаторів» (Хома Н.М., 2015, с. 382).

У науковому дискурсі є низка досліджень, у яких розглядається проблема революцій, що організовуються в соціальних мережах. Цей феномен вивчається переважно з таких позицій як політична технологія; як форма політичної активності; як «одна із загроз безпеки (інформаційної безпеки, політичної безпеки)» (Ратке А.Е, Чернов Г.Ю., 2015, с. 169).

Соціальні мережі сформували новий тип політичної участі – слактивізм (англ. Slaker activism – «активізм для ледачих»). Це поняття позначає «онлайнову активність, яка не має впливу на політичні та соціальні проблеми, але створює у людей, які беруть у ній участь, ілюзію причетності до політичних процесів завдяки виконанню простих дій в Інтернеті – вступу до групи у Facebook, підписання онлайн-петиції тощо» (Цит. за: Хлівнюк Т.П., 2008, с. 62).

Оцінюючи ефективність слактивізму, варто зазначити, що в процесі трансформації, він перейшов від позитивного значення до негативного. Останнє розуміється як діяння, що підмінює ефективну, результативну діяльність. Слактивізм в такому випадку постає як вірусний хештег, який людина ретвітує, як рожева стрічка на сорочці, як рамка райдужного кольору на фотографії в Facebook.

Багато веб-сайтів та платформ новин мають інтегровані сайти соціальних медіа, такі як Facebook і Twitter, в їх інтерфейс, що дозволяє людям легко «подобатися», «ділитися» чи «твітувати» про щось цікаве, що вони бачили в інтернеті. Адже висловити занепокоєння соціальними, духовними чи політичними проблемами лише одним клацанням миші, цим самим «взяти участь» у вирішенні таких важливих питань – не потребує багато зусиль.

Ще одним поняттям, дещо тотожним до слактивізму є кліктивізм, яким характеризують поведінку користувача в соціальних мережах та який стосується використання соціальних медіа та мережі Інтернет для просування соціальних причин. Зокрема, кліктивізм – це коли використовуються показники, доступні через веб-аналітику для оптимізації веб-сторінок, електронних листів та петицій в Інтернеті. Ця оптимізація призначена для збільшення залучення користувачів та максимального перегляду веб-сторінок компаній. Загроза кліктивізму втому, що використання його не має на меті реальної активності чи зацікавленості – це може бути бездумне «клацання», яке може надавати важливості неважливим речам і цим самим створювати ілюзію причетності без реального залучення чи прихильності до справи. (Михайлишина Я., 2013)

Висновки. Отже, формуючи власні міркування з даної проблематики, важливо врахувати думку науковців стосовно впливу нових форм активності на політичну культуру. Зокрема, Є. Морозов зазначає, що «вибираючи нові медіа, люди відмовляться від традиційних форм активізму (демонстрацій, страйків), які пов'язані з ризиком зіткнень з поліцією, арештами»; Г. Крістенсен вважає, що «онлайновий активізм є малоефективним, а громадяни, що беруть у ньому участь, мають низький рівень політичної компетенції і не мають стратегії змін, є «вільними критиками влади» (Цит. за: Хлівнюк Т. П., 2008, с. 62). Вайт М. вважає, що такі форми активності як слактивізм і кліктивізм «перетворюють політичну участь на низку кліків по посиланнях в Інтернеті» (Цит. за: Янченко А. О., 2013, с. 59)

Проаналізувавши різні форми активності в соціальних мережах, зокрема такі як: участь у флешмобах; фандрайзинг; твітерні революції; слактивізм та кліктивізм. Зробивши їх аналіз з боку неефективності та деструктивного впливу на політичну культуру, ми дійшли висновку, що дана проблематика залишається актуальною та потребує подальшого вивчення.

Здавалося б, такі великі можливості розкриваються звичайному індивіду з виникненням нових форм онлайн-активності. Ніби і першопочатковим призначенням таких форм було в тому числі позитивно впливати на політичну культуру індивіда, на зменшення бар'єрності між політиками і респондентами, проте, як показують дослідження багатьох вищезгаданих науковців та власна позиція автора – поряд з ефективними характеристиками, існує велика загроза у використанні нових форм активності в соціальних мережах. Ця загроза стосується не лише політичної культури, а й політичного життя в цілому.

Важливо звернути увагу науковців та фахівців-гуманітаріїв на причини виникнення таких нових форм участі, на переваги та небезпеки для демократії і демократичної політичної культури.

Література

- Бойко Н. Л. Громадянська активність онлайн: до соціологічного портрету українського користувача Інтернету. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право* : збірник наукових праць. 2018. № 1(37). С. 61–65.
- Волошин М. О. Комунікативні платформи соціальних інтернет-мереж. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2015. Т. 29–30. С. 269–276. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ippss_2015_29-30_41 (дата звернення 17.02.2022).
- Кремень Т. В. Політична мобілізація в соціально-медійному вимірі : монографія. Київ : Грамота, 2013. 256 с.
- Михайлишина Я. Онлайн-активізм в Україні. До революції далеко, але конкретні проблеми вирішуються. URL: https://texty.org.ua/articles/44393/Onlajnaktivizm_v_Ukrajini_Do_revoluciji_daleko_ale-44393/ (дата звернення 17.02.2022).
- Новітня політична лексика (неологізми, okazionalizmi та інші новотвори) / І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін. ; за заг. ред. Н. М. Хоми. Львів : «Новий Світ – 2000», 2015. 492 с.
- Радченко О. В. Роль Інтернет-комунікацій в політичній взаємодії в Україні : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.» Одеса, 2012. 18 с.
- Ратке А. Е, Чернов Г. Ю. Технологии «сетевых» революций (Твиттер-, Фейсбук-революции): контент-анализ использования ключевых понятий. *Государственное и муниципальное управление в XXI веке* : материалы Международной научно-практической конференции (Челябинск, 30 октября 2015 г.). 2015. С. 169–174.
- Хлівнюк Т. П. Вплив засобів масової інформації на політичний простір сучасної України : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 ; Одеська національна юридична академія. Одеса, 2008. 16 с.
- Царенко О. О. Політична культура як чинник впливу на політичну поведінку громадян. Панорама політологічних студій. *Науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету*. 2013. Вип. 10. С. 176–182. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pps_2013_10_24 (дата звернення: 17.02.2022).
- Шерман О. Флешмоб як соціальне явище. *Особистість в екстремальних умовах* : збірник статей VI Всеукраїнської науково-практичної конференції. У 2 ч. Ч. I. / за ред. О. А. Кривопишиної, Б. І. Шуневича. Львів : ЛДУБЖД, 2013. С. 83–85.
- Янченко А. О. Слактивізм – проблема політичної участі в Інтернеті чи «невизначене» поняття? *Грані*. 2013. № 10(102). С. 56–60.

References

- Boiko N. L. (2018). Hromadianska aktyvnist onlain: do sotsiologichnoho portretu ukrainskoho korystuvacha Internetu: [Civic activity online: to the sociological portrait of the Ukrainian Internet user.]. *Visnyk NTUU «KPI». Politologhiia. Sotsiologhiia. Pravo* : zbirnyk naukovykh prats. 1(37). 61–65. doi: 10.20535/2308-5053.2018.1(37).152841 [in Ukrainian].
- Voloshyn M. O. (2015). Komunikatyvni platformy sotsialnykh internet-merezh: [Communicative platforms of social Internet networks]. *Istoryko-politychni problemy suchasnoho svitu*. T. 29–30. 269–276. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ippss_2015_29-30_41 (2022, January, 10) [in Ukrainian].
- Kremen T. V. (2013). *Politychna mobilizatsiia v sotsialno-mediinomu vymiri*: [Political mobilization in the socio-media dimension]. Kyiv : Hramota. [in Ukrainian].
- Mykhailyshyna Ya. (2013). Onlain-aktyvizm v Ukraini. Do revoliutsii daleko, ale konkretni problemy vyrishuiutsia: [Online activism in Ukraine. The revolution is far away, but specific problems are being solved]. ГКД: https://texty.org.ua/articles/44393/Onlajnaktivizm_v_Ukrajini_Do_revoluciji_daleko_ale-44393/ (2022, February, 02) [in Ukrainian].
- Khoma N. M. (Ed). (2015). *Novitnia politychna leksyka (neolohizmy, okazionalizmy ta inshi novotvory)* [Recent political vocabulary (neologisms, occasionalisms and other innovations)]. Lviv : «Novyi Svit – 2000». [in Ukrainian].

Radchenko O. V. (2012). Rol Internet-komunikatsii v politychnii vzaiemodii v Ukraini: [The role of Internet communications in political interaction in Ukraine] (Extended abstract of candidate's thesis). Nat. University "Odessa. jurid. Acad". Odessa. [in Ukrainian].

Ratke A. E, Chernov H. Yu. (2015). Tekhnolohyy «setevykh» revoliutsyi (Tvytter-, Feisbuk-revoliutsyy): kontent-analyz yspolzovaniya kliuchevykh poniatyi. [Technologies of "network" revolutions (Twitter-, Facebook-revolutions): content analysis of the use of key concepts]. *Hosudarstvennoe y munitsypalnoe upravleniye v KhKhI veke* : materyaly Mezhdunarodnoi nauchno-praktycheskoi konferentsyy. Cheliabynsk.[in Russian].

Khlivniuk T. P. (2008). Vplyv zasobiv masovoi informatsii na politychnyi prostir suchasnoi Ukrainy : [The influence of the media on the political space of modern Ukraine] (Extended abstract of candidate's thesis) Odesa National Law Academy. Odessa. [in Ukrainian].

Tsarenko O. O. (2013). Politychna kultura yak chynnyk vplyvu na politychnu povedinku hromadian. [Political culture as a factor influencing the political behavior of citizens] *Panorama politolohichnykh studii. Naukovyi visnyk Rivnenskoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu*. 10. 176–182. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pps_2013_10_24>(2022, February, 02). [in Ukrainian].

Kryvopyshynoi O. A., Shunevycha B. I. (2013). Fleshmob yak sotsialne yavyshche. [Flashmob as a social phenomenon]. *Osobystist v ekstremalnykh umovakh* [Personality in extreme conditions]. Lviv. [in Ukrainian].

Ianchenko A. O. (2013). Slaktyvizm – problema politychnoi uchasti v Interneti chy «nevyznachene» poniattia? [Is Slactivism a Problem of Political Participation on the Internet or an "Uncertain" Concept?]. *Hrani*. 10(102). 56–60. [in Ukrainian].

Анотація

Кокарча Ю. А. Деструктивний вплив нових форм активності в соціальних мережах на політичну культуру. – Стаття.

Взаємодія публічної влади та суспільства, що відбувається за допомогою встановлення різного роду комунікації, забезпечує розвиток демократичних цінностей та орієнтацій. Проблеми, що виникають в процесі такої комунікації є відомими та досліджуються багатьма науковцями. Проте, сучасне політичне життя характеризується низкою змін, які викликані швидким розвитком інтернету, інформаційно-комунікаційних технологій. Тотальна інтернетизація позначається на функціонуванні політичної системи та її підсистем, посилює значення політико-культурного та комунікативного її рівнів.

Сьогодні засоби масової комунікації визначаються як важливий інформаційно-комунікаційний ресурс і потужний чинник впливу на політику, навіть претендують на статус окремої гілки влади. Традиційні медіа поступово витісняються новими (електронними), що викликає зміни у способах отримання політичної інформації та її якості, позначається на ставленні до політичних подій та процесів, особливостях політичної культури та моделях політичної поведінки.

Нові медіа мають певний формат надання інформації, що, з одного боку, сприяє диверсифікації та швидкості її отримання, з іншого – створює низку проблем її сприйняття та аналізу. Сучасний політичний дискурс збагачується можливостями, набуває нових ознак, вимірів. Водночас помітною є тенденція посилення політичної ангажованості самих медіа-ресурсів, коли вони використовуються як інструменти політичної конкуренції, боротьби, протистоянь, війни.

Саме тому, в статті в порівняльному аспекті демонструється статистика користувачів мережею Інтернет, позиціонується популярність та різновиди соціальних мереж. Досліджуються флешмоби, фандрайзинг, слактивізм, кліктивізм як нові форми активності, наводяться авторські судження на основі наукових відомостей щодо ефективності даних форм активності.

В процесі дослідження за допомогою методів спостереження, порівняння, узагальнення, аналізу і синтезу здійснено власні твердження автора та наукові висновки стосовно використання нових форм активності та їх безпосереднього деструктивного впливу в соціальних мережах на політичну культуру.

Ключові слова: Інтернет, соціальні мережі, онлайн-активність, медіа-активізм, флешмоб, фандрайзинг, твіттерні революції, слактивізм, кліктивізм.

Summary

Kokarcha Yu. A. Destructive influence of new forms of activity in social networks on political culture. – Article.

The interaction of public authorities and society, which takes place through the establishment of various types of communication, ensures the development of democratic values and orientations. The problems that arise in the process of such communication are known and studied by many scientists. However, modern political life is characterized by a number of changes caused by the rapid development of the Internet, information and communication technologies. Total internetization affects the functioning of the political system and its subsystems, strengthens the importance of political, cultural and communicative levels.

Today, the media are defined as an important information and communication resource and a powerful factor influencing policy, even claiming the status of a separate branch of the government. Traditional

media are gradually being replaced by the new (electronic) ones, which causes changes in the ways of obtaining political information and its quality, affects the attitude towards political events and processes, features of political culture and models of political behavior.

New media have a certain format of providing information, which, on one hand, contributes to its diversity and speed of its receipt, on the other – creates a number of problems of its perception and analysis. Modern political discourse gets enriched with opportunities, acquires new features and dimensions. At the same time, there is a noticeable tendency of increase the political involvement of the media resources themselves, when they are used as tools of political competition, struggle, confrontation, war.

That is why the article in a comparative aspect demonstrates the statistics of Internet users, positions the popularity and types of social networks. Flash mobs, fundraising, slacktivism, clicktivism as new forms of activity are studied, author's judgments are given on the basis of scientific information on the effectiveness of these forms of activity.

The author's own statements and scientific conclusions about the use of new forms of activity and their direct destructive impact on political culture in social networks were made using the methods of observation, comparison, generalization, analysis and synthesis.

Key words: Internet, social networks, online activity, media activism, flashmob, fundraising, Twitter revolutions, slacktivism, clickivism.